

Η ΩΡΑΙΑ ΕΛΕΝΗ

ΜΑΪΡΗ ΡΟΥΣΣΆΝΟ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΖΟΥΓΡΟΥ

Γ2'

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

- Ο Ηρόδοτος έχει δηλώσει πως πείστηκε από τους Αιγύπτιους ιερείς για την παρουσία της Ελένης στην Αίγυπτο και όχι στην Τροία και δικαιολογεί αυτή την εκτίμησή του λέγοντας ότι είναι αντήπινα για τις αρπαγές των γυναικών όπως για παράδειγμα την αρπαγή της Μήδειας.
- Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, αυτή των Περσών, οι Τρώες δεν αρνήθηκαν ότι είχαν στα χέρια τους την Ελένη, υποστήριξαν όμως ότι δεν ήταν υποχρεωμένοι να την επιστρέψουν, αφού και οι Έλληνες δεν υπέστησαν καμία συνέπεια για την αρπαγή της Μήδειας.
- Ο Πρίαμος, ο βασιλιάς της Τροίας, όπως και κάθε ηγέτης άξιος του τίτλου του, δε θα επέτρεπε να κινδυνεύσει ο λαός του μόνο και μόνο για να ικανοποιηθεί η επιθυμία του γιου του Αλεξάνδρου (Πάρη) να ζηήσει με την Ελένη. Ο Ηρόδοτος εξηγεί με τη λογική τη μυθολογική-ποιητική παράδοση.
- Μια από τις βασικές ιδέες που διέπουν το ιστορικό έργο του Ηροδότου, με την οποία ερμηνεύει την εξέλιξη των γεγονότων στην ανθρωπίνη ζωή και ιστορία, είναι η ενεργή παρέμβαση του θείου στα ανθρώπινα πράγματα, με σκοπό την αποκατάσταση της τάξης μεταξύ θεών και ανθρώπων. Έτσι, και το γεγονός της κατάληψης της Τροίας από τους Έλληνες παρουσιάζεται εδώ ως αποτέλεσμα της θείας βούλησης. Ο Ηρόδοτος κάνει λόγο για θεϊκό φθόνο που εκδηλώνεται, όταν ο άνθρωπος υπερβεί κάποια όρια. Το έγκλημα, κατά τον Ηρόδοτο, δε μένει ατιμώρητο.

ΕΥΡΙΠΪΔΗΣ

Ποια ήταν η ταυτότητα και η καταγωγή της Ελένης; Ποιες παραδόσεις υπάρχουν για την καταγωγή της;

Η ηρωίδα στους στίχους 19-25 δίνει αυτές τις πληροφορίες. Η μία παράδοση λέει ότι είχε πατέρα τον Τυνδάρεω και αδέρφια την Κλυταιμνήστρα τον Κάστορα και τον Πολυδεύκη. Η άλλη τον Δία και αδέρφια μόνο τον Πολυδεύκη. Με την φράση «αν είναι αλήθεια» ο Ευριπίδης εκφράζει τον προβληματισμό και την επιφύλαξη για το αν αληθεύει η δεύτερη παράδοση. Άρα ακόμα και η καταγωγή που για τους περισσότερους ανθρώπους είναι μία στέρεη και ακλόνητη αλήθεια, για την Ελένη είναι κάτι αβέβαιο και ρευστό.

Ποιες σκηνοθετικές και σκηνογραφικές πληροφορίες δίνει στους θεατές ο Ευριπίδης;

Ο Ευριπίδης, όπως και κάθε τραγικός ποιητής, είναι και σκηνοθέτης και σκηνογράφος του έργου του. Η σκηνή ζωντανεύει μπροστά στα μάτια μας με όλη:

- Βάζει την ηρωίδα του να δείχνει τον ποταμό Νείλο: «Να ο Νείλος» (σκηνοθετική ένδειξη). Μπορεί να υπήρχε πίσω κάποια ζωγραφική απεικόνιση απλά η αναφορά ερεθίζει την φαντασία του θεατή. Η δράση εκτυλίσσεται στο νησί Φάρο, λίγο έξω από την Αίγυπτο. Ως εκ τούτου δεν μπορεί να βλέπει η Ελένη τον Νείλο. Ίσως όμως ο Νείλος, επειδή ταυτίζεται με την ίδια της την ύπαρξη στην Αίγυπτο, δεν δηλώνει τον ίδιο τον ποταμό, αλλά ολόκληρη τη μακρινή Αίγυπτο.
- Πίσω από το λογείο είναι η πρόσοψη των ανακτόρων του Πρωτέα (στ. 56) και κάπου εκεί κοντά βρίσκεται το μνήμα του. Πάνω στο μνήμα η Ελένη πεσμένη από την αρχή τον παρακαλεί να την προστατεύσει, ή είναι όρθια και πέφτει σ' αυτό το σημείο αργότερα (σκηνογραφικό, στ.79).

Ποια αντίφαση δημιουργούν οι σ.53-59 ως προς τη στάση των δύο θεών (Δία και Ήρας) απέναντι στην Ελένη;

Ο Ευριπίδης θεωρεί ότι το είδωλο της Ελένης που η Ήρα έδωσε στον Πάρη είναι η πρόφαση, η δικαιολογία, ενώ η αιτία είναι α) το ότι ο Δίας θέλει να μειώσει τον πληθυσμό της γης (βλ. Κύπρια έπη) και β) να τιμήσει, να δοξάσει τον Αχιλλέα, κατά την Ιλιάδα. Όμως ο Δίας υποτάσσεται στη θέληση της Ήρας, να τιμωρηθούν οι Τρώες (αφού Πάρης δεν της έδωσε το βραβείο).

ΌΜΗΡΟΣ

- Ο Όμηρος στην Ιλιάδα παρουσιάζει την Ελένη ως πλάσμα ανθρώπινο με θεϊκή καταγωγή, αποφεύγει την κατάκριση και την καταδίκη, αλλά την παρουσιάζει συχνά να αυτοκαταδικάζεται μεταχειριζόμενη το επίθετο «κυνώπις» για τον εαυτό της. Αν και αγαπάει τον Πάρη, τον παρατά, γιατί δεν είναι γενναίος. Ο Όμηρος τη χαρακτηρίζει καλλίκομον (ομορφομαλλούσα), καλλιπάρηον (ομορφοπρόσωπη), λευκώλενον (ασπροχέρα), τανύπεπλον (ομορφοντυμένη) κ.α. αλλά και ριγεδανήν (φρικτή), γιατί προκάλεσε τον αφανισμό πολλών ηρώων. Για τον ίδιο λόγο ο Αισχύλος παρετυμολογεί το όνομά της και την αποκαλεί ελεύναν, έλανδρον, ελέπτολιν (καταστροφή για τα καράβια, τους άνδρες, και τις πολιτείες). Μερικές φορές μετανιώνει και νοσταλγεί την πατρίδα της, τη Σπάρτη, τον άντρα της και την κόρη της Ερμιόνη. Οι λυρικοί ποιητές (Ίβυκος, Αλκαίος) τη θεωρούν υπαίτια του πολέμου και τη συνδέουν με την απιστία. Η Σαπφώ αναφέρεται στην Ελένη όχι για να την κατακρίνει ως αιτία πολέμου, αλλά για να δικαιωθεί ο Έρωσ, ο οποίος είναι δυνατόν να προκαλέσει φοβερότατα δεινά. Στον Ευριπίδη, όχι όμως σε όλα του τα έργα, παρουσιάζεται περισσότερο ως θύμα παρά ως πρόξενος κακών.

ΣΕΦΕΡΗΣ

- Η περιγραφή της Ελένης είναι άκρως ερωτική. Ο ποιητής μάς δίνει μια ολοκληρωμένη εικόνα του θαύματος της ομορφιάς που είναι η Ωραία Ελένη, χωρίς να γίνεται πουθενά αισχρός. Η ομορφιά αυτή, ωστόσο, έχει κάτι το διάφανο, αποτελούμενη από χαμόγελα, ίσκιους και φως, από βλέφαρα, μάτια μεγάλα και δέρμα. Το σώμα χάνει κάτι από την υλικότητά του, δίνεται σε αδρές γραμμές. Η υπονόμηση της σωματικότητας μπερδεύει για μια ακόμη φορά τα όρια ανάμεσα στην αλήθεια και το ψέμα και εντέλει η αληθινή Ελένη δεν είναι και πολύ διαφορετική από το είδωλό της, το οποίο επίσης είναι μια σκιά και αρκετά αληθινό, ώστε να ξεγελά τον Πάρη που *πλάγιαζε μαζί του σαν να ήταν πλάσμα ατόφιο* και τους ήρωες που *σφάζονταν για την Ελένη δέκα χρόνια* και την *κυνηγούσαν χρόνια στο Σκάμαντρο*. Η διαπραχή των ορίων ανάμεσα στο αληθινό και το ψεύτικο ενισχύεται και από το εξής: η παράθεση των χαρακτηριστικών της Ελένης έχει τη μορφή καταλόγου με τη βοήθεια του ασύνδετου σχήματος, κάτι που έχει το παράλληλό του στην επόμενη ομάδα στίχων στο ασύνδετο με τις μεταφορές που αφορούν το είδωλο. Έτσι ακόμη και η πραγματική Ελένη τελικά δεν διαφέρει και πολύ από το *πούπουλο ενός κύκνου*.